

Резюме

В статье рассматриваются особенности развития умственной деятельности детей старшего дошкольного возраста в условиях использования нетрадиционных форм обучения математике. Результаты исследования подтверждают положительное влияние нетрадиционного обучения на формирование начальных форм абстрагирования, сравнения, обобщения, умозаключения, анализа и синтеза.

Summary

In the article the features of development of intellection of children of senior preschool age are examined in the conditions of the use of untraditional forms of teaching mathematics. Research results confirm positive influence of the untraditional teaching on forming of initial forms of abstracting, comparison, generalization, deduction, analysis and synthesis.

Література

1. Волина В.В. Веселая математика. – М., 1999.
2. Выготский Л.С. Развитие высших психических функций. – М., 1960.
3. Ивакина И. О педагогических условиях развития интеллектуальной активности дошкольников // Дошкольное воспитание. – №12. – 1995.
4. Игровая математика для дошкольников / Сост. Вилкова И.Б. – М., 1994.
5. Петерсон Л.Г., Кочемасова Е.Е. Игралочка: Практический курс математики для дошкольников. – М., 1995.

Ю.Ю.Ільїна

УДК 37.03:372.47

ВПЛИВ КОРЕКЦІЙНОЇ ПРОГРАМИ НА ФОРМУВАННЯ РОЗУМОВИХ ДІЙ

У даній роботі поставлено за мету дослідити функціонування розумових операцій у старших дошкільників і розробити цілеспрямовану систему по їх корекції.

Ключові слова: інтелектуальний розвиток, мислинневі дії, розумова діяльність, вербально–логічного мислення.

Постановка проблеми. Проблема розуму, зокрема мислення, не є новою, вона виникла разом з розвитком людського суспільства, але у сучасних умовах постійно зростають вимоги до розкриття проблеми інтелектуального розвитку дитини.

Пошук умов розумового розвитку дитини трактується задачами перетворення та удосконалення системи освіти.

У сучасній вітчизняній психології велике значення приділяється формуванню мислинневих дій у навчально–виховному процесі.

Теоретичні положення про сутність розумової діяльності містяться у дослідженнях видатних науковців (2, 4, 6, 7, 9, 13, 14).

Аналіз результатів багатьох досліджень свідчить про те, що питання пов'язані з розумовими діями потребують подальшого вивчення. Серед багатьох аспектів даної проблеми розкриті деякі, а саме особливості пізнавальної діяльності старших дошкільників, зміст та особливості пізнавальних процесів, механізми мислення. Разом з цим недостатньо розкрита природа розумових дій старших дошкільників у процесі навчання. Саме актуальність і визначається пошуком ефективних шляхів керівництва розумових дій дітей у процесі навчання під час підготовки до школи.

Аналіз останніх досліджень. Розумовий розвиток дитини є однією з найважливіших сторін формування особистості, що здійснюється у дошкільному закладі. Інтелектуальний розвиток старшого дошкільника спрямований не тільки на

оволодіння знаннями способами розумової діяльності, але й формування певних якостей розуму у дитини. Розвиток розумових дій у старших дошкільників у процесі навчання сприяє створенню сприятливих умов при засвоєнні знань, умінь і навичок, формуванню різноманітних здібностей та розвитку мислинневої діяльності в цілому.

Проблема розумових дій має велике значення як в теоретичному, так і практичному плані.

Процес пізнання у дитини здійснюється завдяки функціонально-операційному боку мислення, як підкреслював у свій час С.Л.Рубінштейн «аналіз через синтез», наголошуючи, що розумові дії виступають як різні види аналізу і синтезу (13). Цієї думки дотримуються й інші дослідники. Вони вважають, що аналіз і синтез – основа всіх розумових процесів (11, 14).

Результати наукових досліджень свідчать про зацікавленість проблемою розумових дій (2, 3, 5, 6, 8). Процес розумового розвитку характеризується тим, що зовнішні дії поступово трансформуються у внутрішні. Так, такі дослідники, як А.В.Брушлінський, К.А.Славська вважають, що процесуальний аспект розумової діяльності складається з таких операцій, як аналіз, синтез, узагальнення за допомогою яких дитина розв'язує розумові задачі (2, 3). Інші вчені (13, 14) прийшли до висновку, що такі розумові дії, як порівняння, класифікація, систематизація, конкретизація, узагальнення і абстрагування – це різні види аналізу і синтезу. Певною мірою це ж підкреслює і В.А.Крутецький: усякий акт мислення, кожна розумова операція заснована на аналізі і синтезі, при цьому вчений звертає увагу на те, що аналіз і синтез – основа всіх ступенів розумового процесу і усякий пошук відповіді на питання вимагає як аналізу, так і синтезу у різних зв'язках.

Деякі дослідники в основному виділяють тільки чотири розумових операції, взаємозв'язані одна з одною: аналіз, синтез, узагальнення, порівняння (8, 9).

Отже, питання про взаємозв'язок розумових операцій є достатньо складним.

Ми мислення розглядаємо як цілісний процес, в якому реалізуються специфічні дії і операції. При цьому розумові операції в його змісті більшою мірою співвіднесені з аналізом, синтезом, порівнянням, узагальненням, абстрагуванням, класифікацією, систематизацією, конкретизацією. Саме такий підхід дає можливість цілісно представити основні складові розумового процесу.

У ряді досліджень (6, 8, 9) встановлено, що у дітей дошкільного віку ранньою формою мислення є практична, тобто дійова форма аналізу і синтезу. Вона виступає в розчленуванні якогось цілого предмету на частини або складання з частин. Результати досліджень дають підставу констатувати про те, що саме таким шляхом дитина виконує різні розумові дії задовго до того, доки вона звертається до різних форм вербально – логічного мислення.

Таким чином, аналіз досліджень свідчить про те, що у вітчизняній психології існують досить суперечливі підходи до розумових процесуальних характеристик. Розвиток розумових операцій обумовлено як діяльністю, так і індивідуально – особливими властивостями особистості. Разом з тим, огляд робіт свідчить, що в дослідженнях розумових операцій більше уваги приділялося їх вивченню у шкільному віці. Проте дуже мало робіт присвячено вивченню розумових дій у старших дошкільників, хоча розумовий розвиток саме цієї вікової групи дітей – це найважливіша сторона формування особистості і підготовка дитини до навчання у школі. Саме це питання визначило предмет нашого дослідження.

У даній роботі поставлено за мету дослідити функціонування розумових операцій у старших дошкільників і розробити цілеспрямовану систему по їх корекції.

Для реалізації поставленої мети застосовувалися наступні методи дослідження: спостереження, бесіда і методики «Подібність та відмінність» (Н.Головань) Равена

(дитячий варіант), «Назви одним словом» (Т.П.Свістунової), «Класифікація» (А.Я.Іванова), «Пошук аналогів» (Є.І.Рогов).

Використані методики дозволили кількісно і якісно оцінювати отримані результати.

Дослідження проводилось у дошкільному закладі м.Харкова, в ньому приймало участь 50 старших дошкільників, 2 групи.

На основі порівняльного аналізу нами була встановлена динаміка розвитку мислинневих операцій у дітей старшого дошкільного віку.

Аналізуючи отримані дані особливостей сформованості розумових дій у старших дошкільників можна стверджувати, що результат аналізу (Р1) вище, ніж у всіх інших розумових дій. Вся діти виконали експериментальне завдання.

Інша картина виявлена за результатами таких розумових операцій, як синтез (Р2), порівняння (Р3) і узагальнення (Р4). Тут поширилися рівні, з'явився низький.

Аналіз результату розумових операцій старших дошкільників (Р5) – класифікація та Р6 – абстрагування свідчить про відсутність високого та середньовисокого рівнів. Вище середній рівень визначено тільки у двох дітей, всі останні досліджувані склали тільки середній та низький рівні. Встановлено, що менш всього сформована така розумова операція як абстрагування Р6, в ній не виявлені результати ні на високому, ані середньому рівнях.

Отримані результати кількісних даних представлені у табл. 1.

Таблиця 1.

Рівні розвитку розумових операцій у дітей старшого дошкільного віку

№ п/п	Розумові операції	Рівні розумових операцій			
		Високий	Середньовисокий	Середній	Низький
1	Р1	15 (30%)	25 (50%)	10 (20%)	–
2	Р2	5 (10%)	26 (52%)	13 (26%)	6 (12%)
3	Р3	5 (10%)	18 (36%)	17 (34%)	10 (20%)
4	Р4	18 (36%)	11 (22%)	14 (28%)	7 (14%)
5	Р5	–	2 (4%)	26 (52%)	22 (44%)
6	Р6	–	–	4 (8%)	46 (92%)

З таблиці видно, що кількісні показники виражені неоднозначно. Високі та середньо високі виявлені у більшості досліджуваних по аналізу Р1. Результати Р2, Р3, Р4 по високому і середньо високому рівнях знижуються. Р5 та Р6 у старших дошкільників по високому рівню не виявлено.

Таким чином, отримані результати діагностуючого експерименту дозволяють стверджувати, що розумові операції у старших дошкільників ще недостатньо сформовані. Особливу складність викликали такі розумові дії, як класифікація та абстрагування.

Наші спостереження, бесіди з вихователями дошкільних закладів та з батьками дозволили прийти до висновку, що цілеспрямована робота по розвитку розумових операцій зі старшими дошкільниками не проводиться. Таке становище не тільки негативно впливає на розвиток мислинневих операцій дітей, а й на розумовий розвиток в цілому, зокрема на інтелектуальну підготовку до школи.

Встановлено, що старші дошкільники з недостатньо сформованими операціями, зазнають великих труднощів на першому етапі учбової діяльності у школі. У зв'язку з цим на наступних етапах дослідження постало завдання розробити та експериментально впроваджувати систему занять, спрямованих на розвиток розумових операцій у старших дошкільників.

При розробці програми ми враховували ряд загально – психологічних умов у процесі цілеспрямованого навчання:

- індивідуально – типологічні особливості старших дошкільників;
- соціальне оточення, в якому живе дитина;
- специфіку навчально-виховного процесу, в якому знаходилися діти до занять;
- наявність інструкцій, спрямованих на формування як окремих, так і всіх розумових операцій ;
- урахування різних видів допомоги під час виконання завдання.

У ході роботи ми спиралися на принцип емоційного підкріплення результатів під час використання корекційних технік.

Після діагностуючого експерименту нами було проведено формуючий з однією групою. Було розроблено 15 занять, 10 проведено в індивідуальній та колективній формах і 5 вправ: «Подібність та відмінність», «Складання пропозицій», «Пошук пропозицій», «Пошук предметів за запропонованою ознакою», «Пошук протилежних предметів».

Після проведення корекційної програми через два тижня був проведений контрольний експеримент з двома групами (експериментальна «Е» та контрольна «К»). Завдання за формою та змістом були інші. Отримані результати свідчать, що в експериментальній групі відбулися суттєві зміни, в той час, як в контрольній – ніяких змін не спостерігалось. Результати контрольного завдання подані нижче.

Таблиця 2.

Рівні розвитку розумових операцій у старших дошкільників експериментальної та контрольної груп

№ п/п	Розумові операції	Групи	Рівні розумових операцій			
			Високий	Середньо-високий	Середній	Низький
1	Аналіз Р1	Е	9 (36%)	14 (56%)	2 (8 %)	–
		К	4 (16%)	6 (24%)	10 (40%)	5 (20%)
2	Синтез Р2	Е	6 (24%)	12 (48%)	7 (28%)	–
		К	2 (8 %)	7 (28%)	10 (40%)	6 (24%)
3	Порівняння Р3	Е	7 (28%)	10 (40%)	8 (32%)	–
		К	3 (12%)	6 (24%)	11 (44%)	5 (20%)
4	Узагальнення Р4	Е	7 (28%)	8 (32%)	10 (40%)	–
		К	3 (12%)	4 (16%)	12 (48%)	6 (24%)
5	Класифікація Р5	Е	5 (20%)	7 (28%)	10 (40%)	3 (12%)
		К	–	–	13 (52%)	12 (48%)
6	Абстракція Р6	Е	5 (20%)	6 (24%)	11 (44%)	3 (12%)
		К	–	–	6 (24%)	19 (39%)

Результати контрольного експерименту показали, що спостерігається позитивна зміна рівнів розвитку мислинських операцій у старших дошкільників, які виконували корекційну програму.

При виконанні Р1, Р2, Р3, Р4 зник низький рівень. Змінилася динаміка у бік покращення високого, середньо високого і середнього рівнів при виконанні контрольного завдання.

Висновки. Таким чином, запропонована і апробована програма позитивно вплинула на розвиток розумових операцій у дітей. Експериментальні заняття сприяли не тільки формуванню окремих мислинських операцій, а й

інтелектуальному розвитку в цілому. У досліджуваних у процесі занять почали простежуватися такі індивідуальні властивості розуму, як самостійність, активність, ініціативність та здатність до аргументації. Отже, корекційні заняття сприяли підвищенню розумового розвитку старших дошкільників та й інтелектуальній підготовці до школи.

Література

1. Брушлинский А.В. Мышление и прогнозирование. – М., Мысль, – 1979. – 230 с.
2. Венгер Л.А. Развитие познавательных способностей в процессе дошкольного воспитания. – М., Педагогика. – 1986. – 201 с.
3. Выготский Л.С. История высших психических функций. Собр. Соч. в 6-ти томах. – М., Педагогика, – Т. 3. – 1983. – 321 с.
4. Выготский Л.С. Вопросы детской психологии. – СПб, – 1999.
5. Гальперин П.Я. Методы обучения и умственное развитие ребенка. – М., Изд-во Московского университета. – 1985. – 45 с.
6. Давыдов В.В. Требования современного начального обучения к умственному развитию детей дошкольного возраста // Дошкольное воспитание. – 1970. – № 4. – С. 13–19.
7. Давыдов В.В., Кудрявцев В.Т. Развивающее образование. М., – 1978.
8. Дьяченко О.М. Некоторые приемы развития умственных способностей в дошкольном образовании // Сб. А.В.Запорожец и современная наука о детях. – М., 1995. – С. 26–27.
9. Запорожец А.В. Избранные психологические труды. – М., 1986. – 468 с.
10. Запорожец А.В. Развитие мышления. – Избр. психол. труды в 2-х томах. – Т. 1 – М., Педагогика. – 1986. – С. 154 – 258.
11. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і розвиток особистості / Під ред. Л.М.Проколієнко. – К., Радянська школа. – 1968. – 608 с.
12. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М., – Изд-во политической литературы. – 1977. – 303 с.
13. Люблинская А.А. детская психология. – М., Просвещение. – 1971. – 415 с.
14. Максименко С.Д. Індивідуальні особливості мислення дитини. – К., Знання. – 1976. – 48 с.
15. Пономарев Я.А. Знание, мышление и умственное развитие. – М., Просвещение. – 1967. – 326 с.
16. Развитие мышления и умственное воспитание / Под ред. Н.Н.Поддъякова. – М., 1985. – 200 с.
17. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – М., Учпедгиз, – 1946. – С.283 – 480.

Л.Є.Одерій, О.А.Козлова

УДК 372:37.013.77

СИСТЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я УЧАСНИКІВ НАВЧАЛЬНО – ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Статтю присвячено одній з актуальних проблем практичної психології – забезпечення умов психологічного комфорту при співпраці всіх учасників навчально-виховного процесу у дошкільному навчальному закладі.

Ключові слова: базис, культура, самопізнання; цілісність, наступність; дошкільники, батьки, педагоги.

Постановка проблеми. Кожна цивілізована країна і кожна розвинена нація одним з найбільших своїх скарбів вважає талановиту людину. Особливе місце у